

Π.3.2.1 Εκπαιδευτικά σενάρια και μαθησιακές δραστηριότητες, σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε 30 διδακτικές ώρες ανά τάξη

Νεοελληνική Γλώσσα

Γ΄ Γυμνασίου

Τίτλος:

**«Ερευνητές με την κάμερα στο χέρι:
Τα χρόνια της Χούντας στην Αθήνα»**

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΤΡΙΜΗ-ΚΥΡΟΥ

**ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ**

Θεσσαλονίκη 2014

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι.Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.3.2.1. Εκπαιδευτικά σενάρια και μαθησιακές δραστηριότητες, σύμφωνα με συγκεκριμένες προδιαγραφές, που αντιστοιχούν σε 30 διδακτικές ώρες ανά τάξη.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Υπεύθυνος υπο-ομάδας εργασίας γλώσσας δευτεροβάθμιας: Δημήτρης Κουτσογιάννης

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμασούνα 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101, Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

Α. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Ερευνητές με την κάμερα στο χέρι: Τα χρόνια της χούντας στην Αθήνα

Δημιουργός

Κατερίνα Τρίμη-Κύρου

Διδακτικό αντικείμενο

Νεοελληνική Γλώσσα

(Προτεινόμενη) Τάξη

Γ΄ Γυμνασίου

Χρονολογία

Απρίλιος 2014

Διδακτική/θεματική ενότητα

Δεν αντλεί από τα σχολικά βιβλία

Διαθεματικό

Ναι

Εμπλεκόμενα γνωστικά αντικείμενα

Νεοελληνική Γλώσσα, Τοπική Ιστορία (βλ. Λεοντίνης & Ρεπούση 2001) και Πληροφορική.

Χρονική διάρκεια

16 διδακτικές ώρες εντός σχολικού χώρου και κάποιες ακόμα εκτός σχολικού χώρου (προετοιμασία φύλλων εργασίας, κινηματογράφηση συνεντεύξεων και ίσως ολοκλήρωση του μοντάζ των ντοκιμαντέρ).

Χώρος

Όσον αφορά τις εργασίες εντός σχολείου: α) Η σχολική αίθουσα με τον διαδραστικό πίνακα (ή αίθουσα με υπολογιστή και βιντεοπροβολέα) και ηχεία. β) Το εργαστήριο πληροφορικής όπου κάποιοι τουλάχιστον υπολογιστές πρέπει να έχουν λογισμικό για μοντάζ και ηχεία (για την εξοικείωση με αυτό το εργαλείο).

Η κινηματογράφηση και το μοντάζ πραγματοποιούνται εκτός σχολικού χώρου.

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Ο/Η εκπαιδευτικός θα διευκολυνθεί, αν είναι εξοικειωμένος/η με τη μέθοδο project, με τον «κώδικα» του κινηματογράφου, με τη χρήση κάποιου λογισμικού για δημιουργία ταινίας (π.χ. Moviemaker, Camtasia) και με τη διαχείριση μιας εκπαιδευτικής πλατφόρμας συνεργατικής γραφής (π.χ. wiki). Η εργασία επίσης θα διευκολυνθεί, αν είναι και οι μαθητές/τριες εξοικειωμένοι/ες με τα παραπάνω.

Εφαρμογή στην τάξη

Το συγκεκριμένο σενάριο είναι πρόταση διδασκαλίας.

Το σενάριο στηρίζεται

—

Το σενάριο αντλεί

Αξιοποιεί το ίδιο υλικό με το σενάριο «Προετοιμασία της εκδήλωσης για τη 17η Νοέμβρη: Τα χρόνια της χούντας στην Αθήνα» (Τρίμη-Κύρου 2013), αλλά έχει στόχο διαφορετικά παραδοτέα, συνεπώς, μετά από μια παρόμοια εκκίνηση, ακολουθείται διαφορετική διαδικασία.

Β. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ/ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το συγκεκριμένο σενάριο, αν και προτείνεται με θέμα την ιστορική περίοδο της επτάχρονης χούντας, αποτελεί μια πρόταση που μπορεί με παραλλαγές να εφαρμοστεί σε οποιοδήποτε project πρόκειται να αξιοποιήσει προφορικές μαρτυρίες

με στόχο να δημιουργήσει ένα ντοκιμαντέρ, είτε με θέμα ιστορικό (προφορική ιστορία) είτε με θέμα ανθρωπολογικό, κοινωνιολογικό ή άλλο, είτε στο πλαίσιο τυπικών μορφών εκπαίδευσης (Νεοελληνική Γλώσσα, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Βιωματικές δράσεις κτλ.) ή άτυπων μορφών (προγράμματα πολιτιστικά, περιβαλλοντικά, αγωγής υγείας, εκδηλώσεις για επετείους). Το σενάριο αποτελείται από τις εξής φάσεις: Η πρώτη φάση εκτυλίσσεται στο σχολείο και αφορά την παρακολούθηση και αποδόμηση σχετικών ντοκιμαντέρ ή ενημερωτικών εκπομπών, ώστε οι μαθητές/τριες αφενός να αποκτήσουν κάποιες πρώτες γνώσεις για την περίοδο που θα διερευνήσουν, αφετέρου να εντοπίσουν τα δομικά στοιχεία του κειμενικού είδους και να συζητήσουν πώς αυτά λειτουργούν συνδυαζόμενα. Η δεύτερη φάση επίσης εκτυλίσσεται στο σχολείο και αφορά την προετοιμασία για τη συλλογή του υλικού: α) τη δημιουργία ερωτηματολογίων-οδηγών για τις συνεντεύξεις, β) τη συζήτηση των κανόνων που θα ακολουθήσουν οι μαθητές/τριες στις συνεντεύξεις. Η τρίτη φάση αφορά αφενός τη συγκέντρωση του αναγκαίου υλικού για τη δημιουργία των ντοκιμαντέρ, η οποία πραγματοποιείται εν μέρει εκτός σχολικού χώρου (κινηματογράφηση των συνεντεύξεων) και εν μέρει εντός σχολείου (συγκέντρωση σχετικού εικονικού και ηχητικού υλικού από το διαδίκτυο), αφετέρου αφορά μια πρώτη επιλογή των στοιχείων εκείνων που θα αξιοποιηθούν από το διαθέσιμο υλικό. Η τέταρτη φάση αφορά την εξοικείωση με το λογισμικό για μοντάζ και μπορεί και να παραληφθεί, αν αρκετά μέλη του τμήματος είναι εξοικειωμένα με το εργαλείο, οπότε μπορούν να αναλάβουν το έργο του μοντάζ. Η πέμπτη φάση αφορά τη δημιουργία των ντοκιμαντέρ μικρού μήκους, ένα για κάθε συνέντευξη, και πραγματοποιείται τουλάχιστον εν μέρει εντός σχολικού χώρου. Προβλέπεται, τέλος, η παρουσίαση των ντοκιμαντέρ σε σχολική εκδήλωση.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύλληψη και θεωρητικό πλαίσιο

Πρόκειται για σενάριο διαθεματικό που οργανώνεται ως project επίλυσης προβλήματος σε αυθεντικές περιστάσεις επικοινωνίας (εμπλαισιομένη μάθηση, ενδεικτικά βλ. Lave & Wenger 1991). Πιο συγκεκριμένα το τμήμα αναλαμβάνει να δημιουργήσει κάποια ντοκιμαντέρ μικρού μήκους σχετικά με την επταετή δικτατορία, τα οποία θα προβληθούν σε εκδήλωση είτε στο τέλος της ίδιας σχολικής χρονιάς είτε στην επέτειο του Πολυτεχνείου την επόμενη σχολική χρονιά. Η δραστηριότητα διασφαλίζει τον ενεργό ρόλο των μαθητών/τριών, ενώ ο/η εκπαιδευτικός αναλαμβάνει ρόλο εμπνευστή, καθοδηγητή και συντονιστή. Αξιοποιούνται οι θεωρίες του κονστρουκτιβισμού και της κοινωνικής μάθησης, καθώς εφαρμόζεται η ανακαλυπτική και η συνεργατική μάθηση (Putman 1998). Επίσης, επιδιώκεται η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης των μαθητών/τριών σε όλες τις φάσεις του σεναρίου. Παράλληλα, υιοθετείται η λογική του κινήματος των πολυγραμματισμών: οι μαθητές/τριες αξιοποιούν τις ΤΠΕ ως μέσα πρακτικής γραμματισμού, αφενός ως περιβάλλοντα έρευνας και συλλογής ιστορικού υλικού αφετέρου ως μέσα παρουσίασης των νέων γνώσεων, που, βέβαια, σχολιάζονται άμεσα ή έμμεσα. Τέλος, το σενάριο επιδιώκει να συνδυάσει τις γνώσεις για τον κόσμο (στη συγκεκριμένη περίπτωση τις γνώσεις για το παρελθόν και τη φύση του πολιτεύματος της δικτατορίας) με τις γνώσεις για τη γλώσσα και για τους γραμματισμούς, προτείνοντας κατάλληλες διδακτικές πρακτικές (Κουτσογιάννης κ.ά. 2011).

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Στην Τοπική Ιστορία, όπως ορίζεται στο Νέο Πρόγραμμα Σπουδών (2011) της Γ' Γυμνασίου, όλες οι διδακτικές ώρες θα αφιερωθούν σε ένα εκτενές project. Αυτό το γνωστικό αντικείμενο αποτελεί, λοιπόν, μια ευκαιρία για εφαρμογή των αρχών της διερευνητικής και δημιουργικής μάθησης, χωρίς την πίεση συγκεκριμένης διδακτέας ύλης, καθώς είναι σε θέση να προσφέρει ένα αυθεντικό πρόβλημα προς επίλυση και να εμπλέξει το τμήμα σε μια δραστηριότητα που να έχει πραγματικό νόημα.

Συνεργαζόμενη η Τοπική Ιστορία με τη Νεοελληνική Γλώσσα, μπορούν από κοινού να υπηρετήσουν ουσιαστικά τους γενικότερους σκοπούς της εκπαίδευσης, δηλαδή την κριτική σκέψη, τη συνεργασία, τη δημιουργικότητα, το ήθος και τις αξίες ενός δημοκρατικού και ενεργού πολίτη κτλ., σκοπούς που, δυστυχώς, συχνά υποτιμούνται έναντι των ειδικών στόχων ανά γνωστικό αντικείμενο, λόγω της εκτεταμένης ύλης σχεδόν σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα (η οποία δυσκολεύει την εμβάθυνση στα θέματα που προβλέπεται να μελετηθούν, αφού εξωθεί σε μια γρήγορη, συνεπώς επιφανειακή προσέγγιση, άρα σε μη επιδίωξη των παραπάνω σκοπών).

Παράλληλα, σημαντικό είναι ότι τα project γενικά προσφέρουν τη δυνατότητα σε μαθητές/τριες με ιδιαίτερες κλίσεις και δεξιότητες, που δεν ιεραρχούνται ως σημαντικές από το εκπαιδευτικό μας σύστημα, να τις αναδείξουν και μ' αυτόν τον τρόπο να λάβουν την ικανοποίηση της αναγνώρισης από την ομάδα και να τονώσουν την αυτοεκτίμηση και την αυτοπεποίθησή τους.

Τέλος, η Τοπική Ιστορία παρέχει την ευκαιρία στο τμήμα να εμβαθύνει σε θέματα της σύγχρονης Ιστορίας που προσεγγίζονται είτε επιφανειακά είτε καθόλου στο πλαίσιο του γνωστικού αντικείμενου της Ιστορίας. Η γνώση του παρελθόντος βοηθά στην κατανόηση του παρόντος, συνεπώς σε μια εποχή όπου οι αξίες της δημοκρατίας βρίσκονται σε δοκιμασία, έχει σημασία να σχεδιάζονται δραστηριότητες που να προσφέρουν γνώσεις οι οποίες αποτελούν τα θεμέλια για μια δημοκρατική, αντιφασιστική στάση ζωής και για τον συνειδητό σεβασμό της οικουμενικής διακήρυξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου (ΟΗΕ 1948).

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Σε αυτή την κατηγορία γνώσεων αποτυπώνεται έντονα η διαθεματικότητα του σεναρίου (Ματσαγγούρας 2004). Επιδιώκεται οι μαθητές/τριες:

- να γνωρίσουν τι σήμαινε για την καθημερινότητα των πολιτών η κατάλυση της δημοκρατίας (λογοκρισία, παρακολουθήσεις, χαφιεδισμός, απολύσεις, ευνοιοκρατία των ημετέρων),

- να γνωρίσουν τις μορφές ενεργής ή «σιωπηρής» αντίστασης που επέλεξαν όσοι/ες δε συμφωνούσαν με το καθεστώς αλλά και τον τρόπο που απαντούσε το καθεστώς σε αυτές τις δράσεις (διώξεις, φυλακίσεις, βασανιστήρια, εξορία),
- να γνωρίσουν τα αιτήματα των φοιτητικών εξεγέρσεων στη Νομική και στο Πολυτεχνείο και την αντιμετώπιση αυτών των εξεγέρσεων από το καθεστώς,
- να προβληματιστούν πάνω στην αξία της δημοκρατίας και στην ανάγκη υπεράσπισής της,
- να αντιληφθούν τον ρόλο των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων στην ιστορία,
- να αναπτύξουν κριτική στάση απέναντι στις διάφορες πηγές πληροφόρησης.

Γνώσεις για τη γλώσσα

Επιδιώκεται οι μαθητές/τριες:

- να αντιληφθούν τη δομή πολυτροπικών κειμένων που ανήκουν στο κειμενικό είδος του ντοκιμαντέρ ή της τηλεοπτικής εκπομπής με ιστορικό περιεχόμενο,
- να μελετήσουν τη λειτουργία του λόγου σε σχέση με τις φωτογραφίες-ντοκουμέντα και/ή με τα ηχητικά ντοκουμέντα,
- να αντιληφθούν τη σημασία του μοντάζ για τη δημιουργία αυτού του είδους πολυτροπικών κειμένων.

Γραμματισμοί

Γλωσσικός-κλασικός γραμματισμός

Επιδιώκεται οι μαθητές/τριες:

- να ασκηθούν στην κατανόηση του προφορικού λόγου παρακολουθώντας προφορικές μαρτυρίες,

- να ανταλλάξουν πληροφορίες και ιδέες για το περιεχόμενο των πιθανών ερωτήσεων και να ασκηθούν στη σύνταξη ερωτηματολογίων-οδηγών συνέντευξης οργανωμένων με λογική σειρά,
- να ασκηθούν στον εντοπισμό των πιο σημαντικών πληροφοριών και των αποσπασμάτων των προφορικών μαρτυριών που έχουν περισσότερο ενδιαφέρον (συμβάντα στα οποία είναι αυτόπτες-αυτήκοοι οι μάρτυρες, γενικά εμπειρίες ξεχωριστές, που αποτελούν μια ιδιαίτερη, συμβολή στην αναζήτηση της ιστορικής γνώσης για την περίοδο).

Νέοι Γραμματισμοί

Επιδιώκεται οι μαθητές/τριες:

- να αναζητήσουν κατάλληλο εικονικό και ηχητικό υλικό, καθώς και πληροφορίες στο διαδίκτυο,
- να χρησιμοποιήσουν με επίγνωση της ιδιαιτερότητας της κινηματογραφικής γραφής την κάμερα (γωνία λήψης, πλάνο κτλ.), για να συγκεντρώσουν το προς επεξεργασία υλικό,
- να σχεδιάσουν τη δομή του πολυτροπικού κειμένου που επιδιώκουν να δημιουργήσουν (ντοκιμαντέρ μικρού μήκους) και
- να αξιοποιήσουν το ειδικό λογισμικό για την αποκοπή και μετά τη συρραφή των αποσπασμάτων σε ένα νέο σύνολο, καθώς και την επένδυσή τους με ηχητικό και εικονικό υλικό.

Κριτικός Γραμματισμός

Επιδιώκεται οι μαθητές/τριες:

- να ασκηθούν στην κριτική προσέγγιση των προφορικών μαρτυριών,
- να διακρίνουν το γεγονός από τη γνώμη-σχόλιο,
- να διακρίνουν το «ουδέτερο» ύφος που οφείλει να διατηρεί η αφήγηση των ιστορικών γεγονότων από το υποκειμενικό ύφος της προσωπικής μαρτυρίας αλλά και του σχολίου που εκφράζει μια εκτίμηση του ιστορικού αφηγητή,

- να ασκηθούν στην ανάλυση και στη σύνθεση των δεδομένων,
- να καλλιεργήσουν την κριτική τους σκέψη και να εξοικειωθούν με τη διατύπωση αιτιολογημένων συμπερασμάτων και απόψεων.

Διδακτικές πρακτικές

Ο/Η εκπαιδευτικός στην πρώτη φάση καθοδηγεί τους/τις μαθητές/τριες με ερωτήσεις, ώστε να αποδομήσουν τα ντοκιμαντέρ που θα επιλέξει να προβάλλει ενδεικτικά, αφενός για να οικοδομήσουν τη νέα γνώση σχετικά με την επταετία, αφετέρου για να τα μελετήσουν ως πρότυπο και πηγή έμπνευσης των ντοκιμαντέρ που θα δημιουργήσουν στη συνέχεια οι ίδιοι/ες οι μαθητές/τριες. Στη δεύτερη φάση τους/τις καθοδηγεί όσον αφορά τη σύνταξη ενός ερωτηματολογίου-οδηγού ημι-δομημένης συνέντευξης και στην καταγραφή των κανόνων που οφείλουν να ακολουθούνται στη διάρκεια της συνέντευξης (κανόνες «τεχνικοί» αλλά και δεοντολογίας). Από την τρίτη φάση και μετά περιορίζεται σε ρόλο συντονιστικό και συμβουλευτικό. Προφανώς προσφέρει τη βοήθειά του/της ως ο έμπειρος ενήλικας, όποτε χρειάζεται, προσπαθώντας όμως να μη δίνει έτοιμες λύσεις, απλώς να συνδράμει τους/τις μαθητές/τριες στην αναζήτησή τους.

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφετηρία

Αφετηρία του συγκεκριμένου σεναρίου είναι η άποψη ότι η Τοπική Ιστορία μπορεί να αξιοποιηθεί καταρχάς για τη δημιουργία αυθεντικών περιστάσεων επικοινωνίας και για την ενεργοποίηση του τμήματος με στόχο την επίλυση ενός προβλήματος που έχει πραγματικό νόημα για τα μέλη του, ώστε να αναλάβουν έναν ρόλο συμμετοχικό και υπεύθυνο και έτσι να προοδεύσουν όσον αφορά τις δεξιότητες κατανόησης και παραγωγής λόγου. Επίσης μπορεί να αξιοποιηθεί, για να θέσει σε μια διαφορετική βάση την προσέγγιση της ιστορίας που περιορίζεται συνήθως στην παραδοσιακή μετωπική εισήγηση, εξαιτίας της αχανούς διδακτέας ύλης στο εν λόγω αντικείμενο. Η

ιστορία από τις πηγές, πέρα από το ότι δίνει ενεργό ρόλο στους/στις μαθητές/τριες, που οικοδομούν τη νέα γνώση ερευνώντας, καλλιεργεί την κριτική σκέψη και οξύνει το αισθητήριο των μαθητών/τριών όσον αφορά την ιδεολογική χρήση της ιστορίας (Ηλιού 1976 και 2003) , επομένως συμβάλλει σε πολλαπλούς στόχους.

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

1) Ως προς το περιεχόμενο: Το σχολικό εγχειρίδιο της Νεοελληνικής Γλώσσας της Γ΄ Γυμνασίου περιλαμβάνει μια ενότητα αφιερωμένη στους «ενεργούς πολίτες». Προφανώς οι άνθρωποι που θα παραχωρήσουν συνέντευξη είναι κατεξοχήν ενεργοί πολίτες. Επιπρόσθετα, το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών (2011) για τη Νεοελληνική Γλώσσα ορίζει ότι πρέπει να δοθεί βάρος όχι μόνο στην κατανόηση του γραπτού λόγου αλλά και του προφορικού λόγου (στην περίπτωση μας πρόκειται για μαρτυρίες προφορικής ιστορίας). Προτείνεται επίσης εμφατικά η αξιοποίηση ποικίλων πόρων (όχι μόνο το σχολικό εγχειρίδιο) και η μελέτη και η παραγωγή ποικίλων κειμενικών ειδών και όχι μόνο μονοτροπικών (στην περίπτωση μας θα μελετηθούν και θα παραχθούν ντοκιμαντέρ). Στη δε Τοπική Ιστορία πρέπει να σχεδιαστεί και να υλοποιηθεί ένα project με θέμα που να αφορά την ιστορία της πόλης ή της γειτονιάς. Τέλος, στην Πληροφορική προβλέπεται οι μαθητές/τριες να εξοικειωθούν με τα πολυμέσα.

2) Ως προς τη διαδικασία: Το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών για το Γυμνάσιο (2011) υπογραμμίζει την ανάγκη για ενεργή εμπλοκή των μαθητών/τριών στη μαθησιακή διαδικασία και την ανάγκη για λειτουργική αξιοποίηση των ΤΠΕ. Επίσης προτείνει την αξιοποίηση της ομαδοσυνεργατικής μεθόδου καθώς και των μεθόδων project και επίλυσης προβλήματος.

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Οι ΤΠΕ χρησιμοποιούνται:

- ως πηγή άντλησης πληροφοριών, εικονικού και ηχητικού υλικού (διαδίκτυο και ψηφιακή κάμερα),

- ως εργαλεία παραγωγής λόγου α) μονοτροπικού (επεξεργαστής κειμένου για το ερωτηματολόγιο-οδηγό συνέντευξης) και β) πολυτροπικού (λογισμικό μοντάζ για κινηματογραφική γραφή), εργαλεία τα οποία διευκολύνουν ιδιαίτερα τη συνεργατική γραφή, χάρη στη διαρκή ρευστότητα των παραγόμενων κειμένων,
- ως περιβάλλον ανάρτησης υλικού και εργασίας (wiki), το οποίο δίνει τη δυνατότητα συνέχισης της συνεργασίας των μαθητών/τριών και εκτός των χωροχρονικών ορίων της λειτουργίας του σχολείου.

Κείμενα

- [«Το χρονικό της Δικτατορίας»](#), Ντοκιμαντέρ του Παντελή Βούλγαρη.
- Από την εκπομπή «Η μηχανή του χρόνου» τα παρακάτω:
  - α) [Ο φασισμός της επταετίας](#).
  - β) [Η λογοκρισία στα χρόνια της χούντας](#).
  - γ) [Δημήτρης Ιωαννίδης: ο «αόρατος» δικτάτορας](#).
  - δ) [Η ταράτσα της οδού Μπουμπουλίνας: δίκη βασανιστών](#).
  - ε) [Η ταράτσα της οδού Μουμπουλίνας: τα βασανιστήρια](#).
  - στ) [Η ταράτσα της οδού Μπουμπουλίνας: Κοροβέσης](#).
- Εκπομπή [«Ερευνα»](#)
- «Η Ελλάδα στον γύψο», ντοκιμαντέρ του «Ρεπορτάζ χωρίς σύνορα»: [Μέρος 1ο](#), [Μέρος 2ο](#), [Μέρος 3ο](#), [Μέρος 4ο](#), [Μέρος 5ο](#).
- «Ελλάς Ελλήνων Χριστιανών», ντοκιμαντέρ του «Ρεπορτάζ χωρίς Σύνορα»: [Μέρος 1ο](#), [Μέρος 2ο](#), [Μέρος 3ο](#), [Μέρος 4ο](#), [Μέρος 5ο](#), [Μέρος 6ο](#).
- «Η κατάρρευση της χούντας», ντοκιμαντέρ από το «Ρεπορτάζ χωρίς σύνορα»: [Μέρος 1ο](#), [Μέρος 2ο](#), [Μέρος 3ο](#), [Μέρος 4ο](#), [Μέρος 5ο](#), [Μέρος 6ο](#).
- «Συνωμοσία των συνταγματαρχών» ένα ντοκιμαντέρ της εκπομπής «Ρεπορτάζ χωρίς σύνορα»: [Μέρος 1ο](#), [Μέρος 2ο](#), [Μέρος 3ο](#), [Μέρος 4](#), [Μέρος 5ο](#).

- [Για την εκπαίδευση των βασανιστών της χούντας](#) (αποσπάσματα δραματοποιημένου ντοκιμαντέρ).
- «Γυάρος, Τόπων Μνήμες», ντοκιμαντέρ του Ν. Παπαθανασίου σε παραγωγή της ΕΡΤ: [Μέρος 1](#), [Μέρος 2](#) και [Μέρος 3](#).

Να σημειωθεί ότι προτείνονται διευθύνσεις του youtube, καθώς, κατά τη σύνταξη του σεναρίου τουλάχιστον, δεν ήταν προσβάσιμο το υλικό από το αρχείο της πρώην ΕΡΤ.

Διδακτική πορεία/στάδια/φάσεις

1η διδακτική ώρα: Αφόρμηση

Ο/Η εκπαιδευτικός έχει φροντίσει από το διάλειμμα να συνδέσει ηχεία και βιντεοπροβολέα (ή διαδραστικό πίνακα) στον υπολογιστή. Υποδεχόμενος/η το τμήμα το ενημερώνει ότι στο πλαίσιο της Τοπικής Ιστορίας προβλέπεται να σχεδιάσουν και να υλοποιήσουν ένα project πάνω σε κάποιο θέμα της ιστορίας της πόλης ή της γειτονιάς και ότι εκείνος/η έχει μια ιδέα να τους προτείνει για το θέμα. Γι' αυτό πρόκειται να παρακολουθήσουν ένα ντοκιμαντέρ και τους ζητά να κρατήσουν σημειώσεις, ώστε να εντοπίσουν ποιο είναι το γενικό θέμα και ποια τα επιμέρους θέματα που θίγει το ντοκιμαντέρ.

Στη συνέχεια προβάλλεται ντοκιμαντέρ από την εκπομπή [«Η μηχανή του χρόνου»](#). (Επιλέγεται το συγκεκριμένο μεταξύ πολλών άλλων, καθώς θίγει ποικίλες πλευρές του καθημερινού φασισμού της επταετίας σε σύντομο χρόνο.) Ο/Η εκπαιδευτικός φροντίζει να το διακόψει σε ένα σημείο όπου να έχει μεν ολοκληρωθεί μια ενότητα, να αφήνει δε χρόνο για συζήτηση (το αργότερο στο 33:47 λεπτό). Στη συνέχεια ρωτά τους/τις μαθητές/τριες ποιο γενικό και ποια επιμέρους θέματα εντόπισαν και καταγράφει στον πίνακα τις απαντήσεις, αναδιατυπώνοντας μόνο όταν κρίνει ότι αυτό είναι αναγκαίο. Στη συνέχεια ρωτά αν το θεωρούν ενδιαφέρον να ασχοληθούν με αυτά τα θέματα, με στόχο να προετοιμάσουν μια εκδήλωση όπου θα προβάλουν ντοκιμαντέρ τα οποία θα δημιουργήσουν οι δικές τους ομάδες. Όταν τους εξηγηθεί ότι θα μετατραπούν σε μικρούς/ές ερευνητές/τριες και

κινηματογραφιστές/στριες, αναμένεται η στάση τουλάχιστον της πλειοψηφίας των μαθητών/τριών να είναι θετική.

Σε αυτή την προκαταρκτική φάση και μέχρι την επόμενη συνάντηση του τμήματος με τον/την εκπαιδευτικό οι μαθητές/τριες καλούνται να διερευνήσουν αν μεταξύ συγγενών και οικογενειακών φίλων υπάρχουν πρόσωπα που συμμετείχαν σε αντιστασιακές δράσεις κατά της χούντας ή που έμεναν κοντά στο Πολυτεχνείο ή στη Νομική, οπότε έζησαν από κοντά τα γεγονότα της εξέγερσης ή που λόγω του επαγγέλματός τους βίωσαν έντονα την καταπίεση της δικτατορίας. Θα πρέπει να ρωτήσουν όσα πρόσωπα εντοπίσουν κατά πόσο είναι διατεθειμένα να παραχωρήσουν συνέντευξη μπροστά σε κάμερα, ώστε να δημιουργηθεί ένα ντοκιμαντέρ μικρού μήκους (για την αξιοποίηση προφορικών πηγών βλ. Parson 1996 & Long 1991).

Α΄ φάση της κυρίως εργασίας: παρακολούθηση των ντοκιμαντέρ και γνωριμία με την περίοδο

2η διδακτική ώρα: αποδελτίωση θεματικών ενοτήτων

Ο/Η εκπαιδευτικός, αφού υποδεχθεί τους/τις μαθητές/τριες στην αίθουσα διδασκαλίας, τους ρωτά αν έχει ήδη αποδώσει αποτελέσματα η αναζήτησή τους για πρόσωπα που θα καταθέσουν μαρτυρίες.

Στη συνέχεια εξηγεί ότι θα παρακολουθήσουν και αυτή τη φορά κάποια αποσπάσματα από ντοκιμαντέρ, ώστε να ενημερωθούν περαιτέρω για την περίοδο της δικτατορίας. Στόχος είναι να αποκτήσουν μια εποπτεία που θα τους επιτρέψει αργότερα να δημιουργήσουν ένα ερωτηματολόγιο-οδηγό για τη συνέντευξη. Παρακαλεί λοιπόν να κρατήσουν σημειώσεις και να προσέξουν ποιες επιπλέον θεματικές ενότητες θα προκύψουν, εκτός από όσες εντόπισαν την προηγούμενη φορά. Προβάλλονται κάποια αποσπάσματα εκπομπών που αφορούν στη λογοκρισία (από ένα σχετικό αφιέρωμα της [«Μηχανής του Χρόνου»](#)) και στις συλλήψεις και τα βασανιστήρια στην Ασφάλεια (από την εκπομπή [«Ρεπορτάζ χωρίς σύνορα»](#) και από

τη «[Μηχανή του χρόνου](#)»). Ο/Η εκπαιδευτικός φροντίζει να σταματήσει την προβολή έγκαιρα, ώστε να υπάρχει χρόνος να συμπληρωθεί στον πίνακα η λίστα των θεματικών ενοτήτων, που ξεκίνησε στο προηγούμενο μάθημα (καταγράφει ξανά όσες είχαν εντοπιστεί, πριν προσθέσει τις καινούργιες). Συμπληρωμένη η λίστα (που πρέπει να αντιγραφεί και στα τετράδια των μαθητών/τριών) θα περιλαμβάνει τις εξής θεματικές ενότητες:

- τα μέτρα που πήραν οι στρατιωτικοί για να καταλύσουν τη δημοκρατία,
- παρακολουθήσεις και χαφιέδες,
- λογοκρισία κάθε είδους, απαγόρευση συγγραφέων και συνθετών,
- αποκλεισμός των δεδηλωμένα δημοκρατικών και αριστερών υπαλλήλων από το δημόσιο,
- σκάνδαλα, ευνοιοκρατία και νόμοι σύμφωνα με το συμφέρον του κύκλου των δικτατόρων,
- πράξεις αντίστασης στη χούντα,
- συλλήψεις και εξορίες,
- βασανιστήρια στην ΕΣΑ.

Ουσιαστικά η καταγραφή των θεματικών ενοτήτων συμπυκνώνει πληροφορίες που άκουσαν οι μαθητές/τριες, λειτουργώντας ως μια ανακεφαλαίωση.

Πριν να τελειώσει η διδακτική ώρα, ο/η εκπαιδευτικός εξηγεί ότι το project θα στηριχθεί τόσο στη δουλειά των ομάδων εντός σχολικού χώρου, όσο και στη συνεργασία τους εκτός σχολείου, μέσω του wiki του τμήματος. Αν δεν έχει ήδη το τμήμα τέτοια εκπαιδευτική πλατφόρμα, τότε τους ενημερώνει ότι θα δημιουργήσει μια, θα τους διανεμίει επιστολή προς τους γονείς, για να δώσουν τη συγκατάθεσή τους για την έκδοση ατομικών κωδικών πρόσβασης και θα εξηγήσει ότι στην ώρα της Πληροφορικής ο/η εκπαιδευτικός θα τους κάνει μια επίδειξη του τρόπου που λειτουργεί η πλατφόρμα.

Τέλος, ο/η εκπαιδευτικός υπενθυμίζει ότι πρέπει οι μαθητές/τριες να συνεχίσουν την αναζήτηση προσώπων που θα παραχωρήσουν συνεντεύξεις. Σε αυτό το σημείο να σημειώσουμε ότι είναι προτιμότερο να βρεθούν πρόσωπα από τα ίδια τα μέλη του τμήματος, ακόμα κι αν δεν έχουν συμμετάσχει σε κάποια σημαντική αντικαθεστωτική πράξη, παρά να μεσολαβήσει ο/η εκπαιδευτικός απευθυνόμενος/η σε πρόσωπα της δημόσιας σκηνής που είχαν σημαντική αντιστασιακή δράση και έχουν παραχωρήσει κατά καιρούς συνεντεύξεις ή έχουν γράψει αυτοβιογραφικά κείμενα. Ο λόγος είναι ότι έτσι θα καταγραφεί το βίωμα και η στάση ανθρώπων «της διπλανής πόρτας», πέρα από τα επώνυμα πολιτικά πρόσωπα. Επιπλέον, με αυτόν τον τρόπο, οι μαθητές/τριες έχουν λειτουργήσει ως μικροί/ές ερευνητές/τριες από το πρώτο βήμα, δηλαδή ήδη από την αναζήτηση πηγών άντλησης του υλικού και βέβαια θα διεξαγάγουν μια πραγματικά πρωτότυπη έρευνα. Προφανώς, αν διαπιστωθεί ότι υπάρχει δυστοκία και δεν μπορούν να συγκεντρωθούν έστω τρεις συνεντεύξεις από τον περίγυρο των παιδιών, τότε ο/η εκπαιδευτικός φροντίζει να αναζητηθούν πρόσωπα από το δικό του/της περιβάλλον ή στην ανάγκη πρόσωπα της πολιτικής ζωής περισσότερο γνωστά.

3η και 4η διδακτική ώρα (ίσως και περισσότερες, αν έτσι κρίνει ο/η εκπαιδευτικός): εμπλουτισμός των γνώσεων για την περίοδο

Τις επόμενες δύο διδακτικές ώρες ο/η εκπαιδευτικός προβάλλει ντοκιμαντέρ/αφιερώματα εκπομπών ή αποσπάσματα αυτών, τα οποία έχει επιλέξει από τον κατάλογο που έχει ήδη παρουσιαστεί (βλέπε «[Κείμενα](#)»). Δίνει πάντα την οδηγία οι μαθητές/τριες να κρατούν σημειώσεις και φροντίζει να σταματήσει την προβολή έγκαιρα, ώστε να υπάρχει χρόνος να συζητηθούν τυχόν απορίες και να γίνει μια ανασκόπηση όσων παρακολούθησαν. Τα σημαντικά σημεία καταγράφονται στον πίνακα και βέβαια και στα τετράδια των μαθητών/τριών, καθώς θα αξιοποιηθούν για τη δημιουργία του οδηγού συνέντευξης.

Ο/η εκπαιδευτικός φροντίζει στα αποσπάσματα που προβάλλονται να περιλαμβάνονται και μαρτυρίες ανθρώπων που ήταν υπέρ της χούντας και διακόπτει κατά καιρούς την προβολή, για να συζητηθεί το θέμα της οπτικής γωνίας του μάρτυρα, καθώς και να διερευνηθεί τι από όσα ακούγονται αποτελούν γεγονός και τι γνώμη. Βέβαια το ίδιο πρέπει να γίνει και με ευκαιρία μαρτυρίες όσων ήταν κατά της χούντας.

Προς το τέλος της 4ης ώρας, επειδή δεν είναι δυνατόν να παρακολουθήσει το τμήμα σε ολομέλεια όλα τα ντοκιμαντέρ που είναι προσβάσιμα στο διαδίκτυο σχετικά με τη χούντα, ο/η εκπαιδευτικός χωρίζει το τμήμα σε ομάδες και κατανέμει σε κάθε μια κάποια από τα αφιερώματα των οποίων οι ηλεκτρονικές διευθύνσεις έχουν ήδη αναρτηθεί σε ειδική σελίδα στο wiki του τμήματος (βλέπε [φύλλο εργασίας 1](#)). Οι μαθητές/τριες θα παρακολουθήσουν τα ντοκιμαντέρ στα οποία παραπέμπουν οι διευθύνσεις και οι ομάδες θα συνεργαστούν μέσω wiki, για να ετοιμάσουν μια συνοπτική παρουσίαση με ό,τι από όσα έμαθαν θεωρούν ότι είναι σημαντικό να γίνει γνωστό στην ολομέλεια.

5η διδακτική ώρα (παρουσίαση σημαντικών σημείων από ντοκιμαντέρ)

Οι ομάδες παρουσιάζουν τα σημεία των αφιερωμάτων-ντοκιμαντέρ που παρακολούθησαν και που θεωρούν ότι είναι σημαντικό να τα γνωρίζουν και οι συμμαθητές/τριές τους.

Πριν τη λήξη της διδακτικής ώρας ο/η εκπαιδευτικός προτείνει στους/στις μαθητές/τριες να διατρέξουν τα αφιερώματα ή τα ντοκιμαντέρ που παρακολούθησαν στην ολομέλεια ή μόνοι/ες τους στο σπίτι, για να προετοιμάσουν τα ερωτήματα του [2ου φύλλου εργασίας](#) που θα βρουν στη σχετική σελίδα του wiki του τμήματος.

6η διδακτική ώρα: αποδόμηση των ντοκιμαντέρ

Ο/η εκπαιδευτικός καλεί τις ομάδες να αξιοποιήσουν τις σημειώσεις τους για το φύλλο εργασίας και να συζητήσουν: α) Από ποια δομικά στοιχεία αποτελούνται αυτά τα πολυτροπικά κείμενα; β) Ποια από τα δομικά στοιχεία «πρωταγωνιστούν»; Με ποιο τρόπο είναι οργανωμένα αυτά τα δομικά στοιχεία που πρωταγωνιστούν, πώς διαδέχονται το ένα το άλλο; Πώς συνδυάζονται με τα υπόλοιπα δομικά στοιχεία; Υπάρχουν στοιχεία που λειτουργούν ως συνδετικοί κρίκοι; Ποιος ο ρόλος της μουσικής υπόκρουσης; γ) Τι είδους πλάνα έχουμε στις συνεντεύξεις και ποιες γωνίες λήψης; Ποια εντύπωση δημιουργείται στον θεατή με αυτές τις επιλογές; (Αν αυτοί οι όροι είναι άγνωστοι στο τμήμα, πρέπει να αποσαφηνιστούν. Βλέπε το [γλωσσάρι](#) στο τέλος του δεύτερου φύλλου εργασίας.) δ) Τι είδους φόντο έχουν τα διάφορα πρόσωπα που δίνουν συνέντευξη και ποια εντύπωση δημιουργεί; Νομίζετε ότι πρόκειται για επιλογή του δημιουργού του ερευνητή ή για επιλογή του ανθρώπου που παραχωρεί τη συνέντευξη; ε) Γιατί ο σκηνοθέτης επιλέγει να μην ακούγεται ο ερευνητής κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων; Πώς, παρότι παραλείπονται τα ερωτήματα, έχει γίνει εφικτό να παρακολουθούμε το ντοκιμαντέρ, χωρίς να διαπιστώνουμε κενά που θα εμπόδιζαν την κατανόησή μας.

Δίνεται κάποιος χρόνος για να εργαστούν οι ομάδες και ο/η εκπαιδευτικός μετακινείται από ομάδα σε ομάδα. Παρακολουθεί την πορεία της συζήτησης, τη διευκολύνει όποτε χρειάζεται χρησιμοποιώντας τη μαιευτική και μεσολαβεί για την επίλυση διαφορών, αν τυχόν προκύψουν. Στη συνέχεια οι ομάδες παρουσιάζουν τις απαντήσεις. Ξεκινά για κάθε ερώτημα μια ομάδα και οι υπόλοιπες συμπληρώνουν, διαφοροποιούν κτλ. Ο/η εκπαιδευτικός παρεμβαίνει αν χρειαστεί, έτσι ώστε να δοθούν πλήρεις απαντήσεις στα ερωτήματα και κάποιος εθελοντής/εθελόντρια μαθητής/τρια καταγράφει συνοπτικά στον πίνακα την τελική τους εκδοχή. Αναμένονται οι εξής απαντήσεις: α) Τα δομικά στοιχεία είναι: αποσπάσματα συνεντεύξεων, φωτογραφίες της εποχής εκείνης, στιγμιότυπα από τις ειδήσεις της εποχής (κινηματογραφημένες ομιλίες ή διαδηλώσεις ή εκδηλώσεις της χούντας κτλ.)

ηχητικά ντοκουμέντα της εποχής (τραγουδία, αποσπάσματα ραδιοφωνικών εκπομπών κτλ.), αφήγηση γεγονότων από τον δημιουργό του αφιερώματος/ντοκιμαντέρ (που άλλοτε μόνο τον ακούμε, άλλοτε και τον βλέπουμε), σχόλια του δημιουργού του αφιερώματος, υπότιτλοι που γνωστοποιούν ποιο πρόσωπο μιλά ή που δηλώνουν την επόμενη θεματική ενότητα του ντοκιμαντέρ. β) Τα βασικά δομικά στοιχεία είναι τα αποσπάσματα των συνεντεύξεων (με όλα τα παραγωγικά και εξωγωγικά στοιχεία του προφορικού λόγου), καθώς οι εικόνες ή τα κινηματογραφημένα στιγμιότυπα επιλέγονται για να εικονογραφήσουν όσα λέγονται στη συνέντευξη, και τα ηχητικά ντοκουμέντα επιλέγονται είτε ως τεκμήριο είτε ως πλαισίωση των συνεντεύξεων. Τα αποσπάσματα αυτά σε κάποια ντοκιμαντέρ οργανώνονται απλώς με άξονα τον χρόνο (τι προηγήθηκε, τι ακολούθησε), σε κάποιες άλλες με άξονα τα επιμέρους θέματα που τίγονται (π.χ. λογοκρισία, χαφιέδες κτλ.). Η δε αφήγηση του δημιουργού του ντοκιμαντέρ αποτελεί συνδεδετικό στοιχείο μεταξύ των αποσπασμάτων των συνεντεύξεων, ενώ ταυτόχρονα εμπεριέχει και τη δική του άποψη για τα γεγονότα. Συχνά αντί αυτής της αφήγησης υπάρχει κάποιος υπότιτλος, που εμφανίζεται, για να εισαγάγει τον θεατή στο επόμενο θέμα του ντοκιμαντέρ. Η μουσική υπόκρουση επιδιώκει τη δημιουργία ενός κλίματος, άλλοτε αγωνίας, άλλοτε έντασης και σαφώς φανερώνει τις προθέσεις του δημιουργού του ντοκιμαντέρ. γ) Το πλάνο στις συνεντεύξεις είναι συνήθως κοντινό ή το πολύ «αμερικάνικο» (βλέπε [γλωσσάρι](#)), δίνοντας την αίσθηση στον θεατή ότι απέχει από το πρόσωπο που δίνει συνέντευξη τόσο όσο αν βρισκόταν στο ίδιο δωμάτιο μαζί του. Συνεπώς δημιουργεί μια αίσθηση οικειότητας, ιδίως αφού το μεσαίο πλάνο επιτρέπει να είναι ορατή η έκφραση του προσώπου. Δεν επιλέγεται το πολύ κοντινό, γιατί είναι ένα πλάνο που «εκθέτει» περισσότερο τον εικονιζόμενο και μπορεί να του δημιουργήσει ένα αίσθημα ανασφάλειας. Όσον αφορά τη γωνία λήψης, η κάμερα είναι συνήθως στο ίδιο επίπεδο με το πρόσωπο του ανθρώπου που δίνει συνέντευξη (θέση που υπονοεί την αναγνώρισή του ως ισότιμου συνομιλητή) και κινηματογραφεί από θέση που δεν

ούτε ακριβώς απέναντι ούτε και στο πλάι (προφίλ) του συνεντευξιαζόμενου, αλλά κάπου ενδιάμεσα. Έτσι βλέπουμε και τα δύο μάτια του, αλλά εκείνος δεν υποχρεώνεται να κοιτά την απρόσωπη κάμερα αλλά τον ερευνητή με τον οποίο πραγματικά συνομιλεί, κάνοντας πιο φυσική την αφήγησή του. δ) Κάποια πρόσωπα έχουν ως φόντο τη βαρυφορτωμένη βιβλιοθήκη τους, φόντο που δίνει το έμμεσο μήνυμα ότι πρόκειται για ανθρώπους μορφωμένους κι αυτό προσδίδει κύρος στη μαρτυρία τους. Κάποιοι άλλοι, όπως ο Στ. Παττακός, βρίσκονται μπροστά σε προσωπικές τους φωτογραφίες εκείνης της εποχής, κάτι που υπαινίσσεται μια εγωπάθεια. Δεν είναι σαφές αν οι θέσεις όπου κινηματογραφούνται αποτελούν επιλογή των προσώπων που δίνουν συνέντευξη ή του ερευνητή ή αν είναι συναινετικά αποφασισμένες. Αν πρόκειται για επιλογές του δημιουργού πάντως, αποκαλύπτουν την οπτική του γωνία, την άποψή του για το πρόσωπο, καθώς και την πρόθεσή του να πείσει τους θεατές για αυτή του την άποψη. ε) Οι ερωτήσεις του ερευνητή δεν ακούγονται, ώστε να εξοικονομηθεί χρόνος αλλά και να μη διασπάται η αφήγηση των προσώπων που παραχωρούν συνέντευξη. Δε δημιουργούνται κενά, γιατί οι απαντήσεις στα παραλειπόμενα ερωτήματα δίνονται έτσι ώστε να είναι κατανοητές χωρίς να έχει ακουστεί το ερώτημα, κατά κάποιο δηλαδή τρόπο επαναλαμβάνουν στοιχεία της ερώτησης (πχ. στην ερώτηση «Ποια ήταν η πρώτη πράξη αντίστασης στην οποία συμμετείχατε;» η απάντηση δεν είναι «η κηδεία του Παπανδρέου» αλλά «Η πρώτη πράξη αντίστασης όπου συμμετείχα ήταν η διαδήλωση που έγινε στην κηδεία του Παπανδρέου.»)

Αφού καταγραφούν όλες οι απαντήσεις, ο/η εκπαιδευτικός ζητά από το τμήμα μέχρι την επόμενη συνάντησή τους να σκεφτούν κάποιους κανόνες που θα πρέπει να ακολουθηθούν κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, ώστε να εξελιχθεί αυτή με τον καλύτερο δυνατό τρόπο και το τελικό οπτικό και ηχητικό αποτέλεσμα να είναι ικανοποιητικό.

Β' φάση της κυρίως εργασίας: Προετοιμασία για τη συλλογή του πρωτότυπου υλικού

7η διδακτική ώρα: Κανόνες δεοντολογίας και τεχνικής για τη συνέντευξη

Οι ομάδες καλούνται να φανταστούν βήμα προς βήμα μια συνέντευξη, τόσο ως προς τις τεχνικές λεπτομέρειες, όσο και ως προς το επιδιωκόμενο κλίμα της συνάντησης αυτής. Δίνεται χρόνος στις ομάδες να συνεργαστούν, για να καταλήξουν στις προτάσεις τους σχετικά με τους κανόνες που πρέπει να ακολουθηθούν στη συνέντευξη. Στη συνέχεια παρουσιάζουν η μία μετά την άλλη. Ο/η εκπαιδευτικός συντονίζει τη συζήτηση επί των κανόνων και δίνει την άποψή του/της ως έμπειρος ενήλικας, παραλλάσσοντας τις προτάσεις των ομάδων ή προσθέτοντας ό,τι έχει παραλειφθεί. Αναμένεται η διαδικασία να καταλήξει στους εξής κανόνες:

1. Πρέπει να υπάρχει άνεση χρόνου για τη συνέντευξη, οπότε κλείνουμε ένα ραντεβού σε μέρα και ώρα που και εμείς και το πρόσωπο το οποίο θα την παραχωρήσει να έχουμε αρκετό χρόνο στη διάθεσή μας, ώστε η συζήτηση να εξελιχθεί χωρίς πίεση.
2. Κλείνουμε το ραντεβού αρκετές μέρες νωρίτερα και παρακινούμε το εν λόγω πρόσωπο εντωμεταξύ να αναζητήσει φωτογραφίες, γράμματα, τετράδια ή άλλα τυχόν αντικείμενα που έχει φυλάξει από εκείνη την εποχή, γιατί τα αντικείμενα βοηθάνε γενικά τη μνήμη, είναι και μια καλή εκκίνηση για την κουβέντα. Εξάλλου θα μπορούσαμε να αξιοποιήσουμε αυτό το υλικό, για να εμπλουτίσουμε τη συνέντευξη στο μοντάζ.
3. Όταν τελικά συναντιόμαστε, δείχνουμε πόσο εκτιμούμε το γεγονός ότι μας παραχωρεί συνέντευξη και περιμένουμε να ζεσταθεί λίγο η ατμόσφαιρα, πριν πατήσουμε το κουμπί της κάμερας. Δεν υπάρχει λόγος να επισπεύσουμε την εκκίνηση.
4. Ενημερώνουμε επίσης τον συνομιλητή μας πριν να αρχίσουμε την κινηματογράφηση ότι όποιο σημείο δεν του αρέσει όπως το έχει διατυπώσει,

μπορεί να το ξαναπεί και στο μοντάζ θα κρατήσουμε τη διορθωμένη διατύπωση. Αυτή η πληροφορία θα αφαιρέσει όποιο τυχόν άγχος προκαλεί η κάμερα.

5. Τοποθετούμε την κάμερα στο ύψος του προσώπου του συνομιλητή μας, σε απόσταση τέτοια, ώστε να καταγραφεί καλά ο ήχος και να προκύπτει ένα μεσαίο πλάνο. Η κάμερα κινηματογραφεί από γωνία «τριών τετάρτων», δηλαδή το πρόσωπο είναι σχεδόν «ανφάς» αλλά όχι τελείως. (Αν υπάρχουν δύο κάμερες, τοποθετούμε τη μια διαγώνια δεξιά και την άλλη διαγώνια αριστερά, ώστε στο μοντάζ να εναλλάσσουμε τα πλάνα.)
6. Στο ραντεβού πηγαίνουμε έχοντας προετοιμάσει κάποιες ερωτήσεις. Σε καμιά περίπτωση όμως δεν πρέπει η συνέντευξη να έχει το ύφος της προσχεδιασμένης ανάκρισης. Οι ερωτήσεις θα βοηθήσουν στην αρχή, μέχρι να «σπάσει ο πάγος». Όταν η ατμόσφαιρα χαλαρώσει, αφήνουμε το πρόσωπο που παραχωρεί τη συνέντευξη να διηγείται ελεύθερα και εμείς, χωρίς να τον διακόπτουμε απότομα (γιατί κινδυνεύει έτσι να χαθεί ο ειρμός της σκέψης του) παρεμβαίνουμε στην κατάλληλη ευκαιρία, για να διευκρινίσουμε σημεία που δεν παρουσιάστηκαν με σαφήνεια ή που δεν έχουν ακόμα απαντηθεί από την ελεύθερη διήγηση του συνομιλητή μας.
7. Είμαστε σε εγρήγορση, γιατί μπορεί από όσα διηγείται ο συνομιλητής μας να προκύπτουν νέα ερωτήματα, που δεν τα είχαμε αρχικά σκεφτεί.
8. Ενημερώνουμε τον συνομιλητή μας ότι στο ντοκιμαντέρ που θα δημιουργήσουμε δε θα ακούγονται οι δικές μας ερωτήσεις, οπότε πρέπει οι απαντήσεις του να είναι ολοκληρωμένες προτάσεις, που να μην προϋποθέτουν την ύπαρξη της ερώτησης, για να γίνουν κατανοητές. Όποτε τυχόν εκείνος ξεχνά αυτή την οδηγία, τον παρακαλούμε να επαναλάβει την απάντησή του με ολοκληρωμένο τρόπο.

9. Όταν η συνέντευξη τελειώσει, ευχαριστούμε θερμά τον συνομιλητή μας και υποσχόμαστε ότι θα του ετοιμάσουμε άμεσα αντίγραφο της κινηματογράφησης και αργότερα, όταν η προετοιμασία του θα έχει ολοκληρωθεί, θα του δώσουμε αντίγραφο και του ντοκιμαντέρ που θα βασιστεί σε αυτή τη συνέντευξη.

Καθώς από τη συζήτηση θα έχει αναδειχθεί η ανάγκη να έχουν προετοιμαστεί κάποιες ερωτήσεις πριν τη συνέντευξη, ο/η εκπαιδευτικός προτείνει μέχρι την επόμενη συνάντηση οι μαθητές/τριες να σκεφτούν και να καταγράψουν στο wiki πιθανά ερωτήματα. Επίσης υπενθυμίζει ότι μέχρι την επόμενη συνάντηση πρέπει να έχουν ολοκληρωθεί όλες οι επαφές που εκκρεμούν, ώστε να είναι πια γνωστά τα πρόσωπα που θα παραχωρήσουν συνέντευξη.

Στο σημείο αυτό να διευκρινιστεί ότι σε περίπτωση που δε βρεθεί επαρκής αριθμός προσώπων για να καλυφθούν όλες οι ομάδες, θα πρέπει ο/η εκπαιδευτικός να προτείνει εναλλακτικές λύσεις. Θα πρέπει να αναζητήσει ανθρώπους που θα δεχθούν να δώσουν συνέντευξη είτε στο οικογενειακό και φιλικό του περιβάλλον είτε μεταξύ επώνυμων αντιστασιακών της χούντας. Μια σχετικά εύκολη λύση θα ήταν να δεχθούν να παίξουν αυτόν τον ρόλο μέλη του διδακτικού προσωπικού που ήταν μαθητές ή φοιτητές στα χρόνια της χούντας.

8η διδακτική ώρα: Σύνταξη ενός ενδεικτικού, καθοδηγητικού ερωτηματολογίου κατά προτίμηση στο εργαστήριο πληροφορικής

Οι μαθητές/τριες που έχουν βρει πρόσωπα τα οποία δέχονται να δώσουν συνέντευξη δηλώνουν τα ονόματά τους και δημιουργούνται νέες ομάδες, μία για κάθε συνέντευξη (ο αριθμός των μελών κάθε ομάδας θα εξαρτηθεί από τον αριθμό των μελών του τμήματος και των προσώπων που έχουν βρεθεί). Κάθε ομάδα εγκαθίσταται σε έναν σταθμό εργασίας του εργαστηρίου πληροφορικής και αρχικά κατανέμει τους ρόλους:

ποιοι/ες θα συμμετάσχουν στην κινηματογράφηση της συνέντευξης, ποιοι/ες στη συλλογή σχετικού οπτικοακουστικού υλικού που θα εμπλουτίσει το ντοκιμαντέρ και ποιοι/ες θα αναλάβουν το μοντάζ. (Θα ήταν καλό σε κάθε ομάδα να υπάρχει ένα μέλος που να είναι εξοικειωμένο με κάποιο λογισμικό μοντάζ.)

Ύστερα οι ομάδες ξεκινούν τη συζήτηση σχετικά με τα ερωτήματα που θα απευθύνουν στο συγκεκριμένο πρόσωπο που έχουν αναλάβει. Ο/Η μαθητής/τρια (ή ο/η εκπαιδευτικός) που το γνωρίζει ενημερώνει με λίγα λόγια την ομάδα για τα βιώματα που είχε την περίοδο της χούντας, ώστε κάποια τουλάχιστον ερωτήματα να σχετίζονται με τις ιδιαίτερες εμπειρίες του. Βέβαια, τα μέλη της ομάδας έχουν τη δυνατότητα να διατυπώσουν ερωτήματα για την εποχή της χούντας που δεν σχετίζονται με τα βιώματα του συγκεκριμένου προσώπου αλλά τους έχουν γεννηθεί μετά την πρόσφατη ενασχόλησή τους με την εν λόγω περίοδο ή και παλιότερα.

Ο/η εκπαιδευτικός μετακινείται από ομάδα σε ομάδα, παρακολουθεί τις συζητήσεις, διαβάσει τα ερωτήματα που καταγράφονται, σχολιάζει τη διατύπωση ή τη σειρά με την οποία έχουν διατυπωθεί και γενικά παρεμβαίνει όποτε κρίνει ότι χρειάζεται. Όποια ομάδα έχει ολοκληρώσει την προετοιμασία του οδηγού συνέντευξης εκτυπώνει το αρχείο σε τόσα αντίτυπα όσα και τα μέλη της ομάδας που θα παραστούν στη συνέντευξη.

Να σημειωθεί ότι παρότι είναι προτιμότερο οι ομάδες να εργαστούν για τη σύνταξη του οδηγού συνέντευξης σε σταθμούς εργασίας που κάνουν εύκολη τη βελτίωση της διατύπωσης και την αναδιάταξη των ερωτήσεων σε διαφορετική σειρά, αν δεν είναι εφικτή η εργασία στο εργαστήριο πληροφορικής, οι ομάδες μπορούν να τον προετοιμάσουν και χειρόγραφα και κάποιο από τα μέλη κάθε ομάδας να αναλάβει να τον πληκτρολογήσει στο σπίτι.

Πριν το τέλος της ώρας ο/η εκπαιδευτικός ρωτά αν κάθε ομάδα διαθέτει δική της κάμερα ή αν χρειάζεται να δανειστεί κάποια, οπότε, αν χρειάζεται, να γίνει ένας

προγραμματισμός των συνεντεύξεων που θα πρέπει να εξυπηρετηθούν με μια κάμερα.

Να σημειωθεί ότι στην περίπτωση που τελικά, παρά τις ενέργειες των παιδιών και του/της εκπαιδευτικού, υπάρχει κάποια ομάδα (ή περισσότερες) που δεν έχει πρόσωπο αναφοράς, αυτή θα αναλάβει τη σύνταξη ερωτηματολογίου που θα διανείμει στους/στις συμμαθητές/τριες άλλων τμημάτων, για να διερευνήσει τι γνωρίζουν για τη δικτατορία, ποια είναι η άποψή τους/η εντύπωσή τους για την περίοδο κτλ. Στη συνέχεια αυτή η ομάδα θα αναλάβει και την αποδελτίωση και την ανάλυση των απαντήσεων που θα συγκεντρώσει.

Γ' φάση της κυρίως εργασίας: κινηματογράφηση συνεντεύξεων

Η τρίτη φάση αφορά τη συγκέντρωση του αναγκαίου υλικού για τη δημιουργία των ντοκιμαντέρ, δηλαδή την κινηματογράφηση των συνεντεύξεων και τη συγκέντρωση σχετικού εικονικού και ηχητικού υλικού από το διαδίκτυο. Η κινηματογράφηση πραγματοποιείται σίγουρα εκτός σχολικού χώρου, η δε συγκέντρωση υλικού από το διαδίκτυο θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί εντός σχολικού χώρου, αν ο προγραμματισμός του εργαστηρίου πληροφορικής το επιτρέπει. Διαφορετικά θα πρέπει τα μέλη των ομάδων να συγκεντρώσουν το υλικό εργαζόμενα εκτός σχολικού χώρου.

9η διδακτική ώρα: μελέτη πιλοτικής συνέντευξης και ορισμός των κριτηρίων για την επιλογή αποσπασμάτων

Προτείνεται να γίνει μια «πιλοτική» συνέντευξη με ένα πρόσωπο που να είναι αρκετά οικείο με κάποιο/α μαθητή/τρια. Η εν λόγω συνέντευξη θα προηγηθεί των υπολοίπων και θα προβληθεί στο τμήμα, για να εντοπιστούν πιθανές αδυναμίες στην τεχνική της συνέντευξης, λάθη που πρέπει να αποφευχθούν κτλ. Οι μαθητές/τριες που θα έχουν πάρει αυτή τη συνέντευξη πριν την προβολή της θα αναστοχαστούν όσον αφορά τη

διαδικασία (αν ακολουθήθηκαν οι κανόνες δεοντολογίας ή αν κάτι θα μπορούσε να είχε γίνει διαφορετικά). Στη συνέχεια η συνέντευξη θα προβληθεί και θα σχολιαστεί από την ολομέλεια. Αν διαρκεί αρκετά, η ομάδα θα έχει φροντίσει να την παραδώσει στον/στην εκπαιδευτικό έγκαιρα, ώστε, να έχει εκείνος/η τον χρόνο να επιλέξει τα κατάλληλα αποσπάσματα. Αυτή η ανατροφοδότηση δεν είναι χρήσιμη μόνο για τη συγκεκριμένη ομάδα αλλά και για τις υπόλοιπες, καθώς θα δώσει την ευκαιρία να κατανοηθούν καλύτερα όσα συζητήθηκαν θεωρητικά για την τεχνική των κινηματογραφημένων συνεντεύξεων. Στην περίπτωση που η πιλοτική συνέντευξη έχει αρκετά προβλήματα, θα πρέπει να επαναληφθεί, γι' αυτό είναι σημαντικό να γίνει με άνθρωπο που να μην υπάρχει περίπτωση να ενοχληθεί, αν του ζητηθεί η επανάληψη της διαδικασίας.

Επίσης στη διδακτική αυτή ώρα οι μαθητές/τριες συζητούν ποια αποσπάσματα της συγκεκριμένης συνέντευξης θεωρούν ότι πρέπει να περιληφθούν στο ντοκιμαντέρ που θα την αφορά και συζητούν, ώστε με τη βοήθεια του/της εκπαιδευτικού να ορίσουν με ποια κριτήρια θα επιλέξουν τα αποσπάσματα των μαρτυριών. Από τη συζήτηση αναμένεται να προκύψουν τα εξής κριτήρια: α) Γενικά, στο μοντάζ οι ομάδες θα επιλέξουν αποσπάσματα που κατά τη γνώμη τους θα έχουν περισσότερο ενδιαφέρον για τους θεατές της εκδήλωσης που θα διοργανωθεί στο σχολείο (όπου το κοινό θα αποτελείται κυρίως από εφήβους). β) Επειδή στο project αυτό ο στόχος είναι να δημιουργηθεί ένα ιστορικό ντοκιμαντέρ, ένα βασικό κριτήριο είναι τα αποσπάσματα που θα επιλέξουν να έχουν ιστορικό ενδιαφέρον, δηλαδή να είναι συμβάντα στα οποία είναι αυτόπτες ή/και αυτήκοοι οι μάρτυρες, εμπειρίες προσωπικές τους που αποτελούν μια ιδιαίτερη συμβολή στην αναζήτηση της ιστορικής γνώσης για την περίοδο. Αντίθετα δε θα περιληφθούν εκείνα τα σημεία των συνεντεύξεων όπου παρουσιάζονται γνωστά από άλλες πηγές ιστορικά στοιχεία. Έτσι, ας πούμε, στη διήγηση των πρώτων ωρών του πραξικοπήματος δεν έχουν τόση ιστορική αξία οι πληροφορίες για το πότε και πώς έγινε το πραξικόπημα (που

προσφέρονται και από άλλες πηγές) όσο, για παράδειγμα, οι προσπάθειες που τυχόν έγιναν από την οικογένεια του μάρτυρα ή από τον ίδιο, για να κρυφτούν βιβλία ή άλλες αποδείξεις των πολιτικών τους φρονημάτων. γ) Το τελευταίο αλλά επίσης σημαντικό κριτήριο είναι ο χρόνος. Στόχος είναι το τελικό ντοκιμαντέρ να μην ξεπερνά σε σύνολο τα 20-25 λεπτά. Άρα οι ομάδες θα πρέπει να επιλέξουν τα είκοσι πιο σημαντικά, ενδιαφέροντα, ξεχωριστά λεπτά της συνέντευξης.

10η, 11η, 12η διδακτική ώρα: συλλογή υλικού από το διαδίκτυο και πρόχειρη επιλογή αποσπασμάτων από τη συνέντευξη

Τις βδομάδες που πραγματοποιούνται οι συνεντεύξεις (υποθέτουμε τουλάχιστον τρεις), το τμήμα τις ώρες του μαθήματος της Τοπικής Ιστορίας εργάζεται στο εργαστήριο πληροφορικής. Όσες ομάδες δεν έχουν ακόμα πάρει συνέντευξη αναζητούν εικονικό και ηχητικό υλικό που υποθέτουν ότι θα είναι κατάλληλο για τον εμπλουτισμό των συνεντεύξεών τους. Όταν μια ομάδα έχει ήδη πραγματοποιήσει τη συνέντευξη, την παρακολουθεί στους σταθμούς εργασίας, για να καταλήξει ποια αποσπάσματα είναι πολύ σημαντικά, ποια λιγότερο σημαντικά και ποια μπορούν να παραλειφθούν. Κάποιο μέλος της ομάδας σημειώνει σε ποιο λεπτό και δευτερόλεπτο ξεκινούν και τελειώνουν αυτά τα αποσπάσματα. Επίσης ένα άλλο μέλος κρατά σημειώσεις για ονόματα προσώπων ή τίτλους τραγουδιών κτλ. που αναφέρονται στα αποσπάσματα της συνέντευξης τα οποία θα περιληφθούν στο ντοκιμαντέρ, ώστε στη συνέχεια να αναζητηθούν σχετικές φωτογραφίες και ηχητικό υλικό, για να επενδυθεί η συνέντευξη. Κάθε ομάδα δημιουργεί έναν φάκελο στον σταθμό εργασίας της και αποθηκεύει εκεί ό,τι υλικό προκύπτει από την αναζήτηση.

Δ΄ φάση της κυρίως εργασίας: εξοικείωση με το λογισμικό του μοντάζ (εργαστήριο πληροφορικής)

Η τέταρτη φάση αφορά την εξοικείωση με το λογισμικό του μοντάζ και μπορεί και να παραλειφθεί, αν αρκετά μέλη του τμήματος είναι εξοικειωμένα με το λογισμικό που διαθέτει το εργαστήριο πληροφορικής όπου θα δουλέψουν. Αν υπάρχει τουλάχιστον ένα μέλος εξοικειωμένο σε κάθε ομάδα, μπορούν κατευθείαν να αναλάβουν το έργο του μοντάζ. Τα υπόλοιπα μέλη θα μάθουν παρακολουθώντας.

Ε΄ φάση της κυρίως εργασίας: δημιουργία των ντοκιμαντέρ μικρού μήκους 13η -16η διδακτική ώρα, εργαστήριο πληροφορικής

Το μέλος της ομάδας που είναι πιο εξοικειωμένο με το λογισμικό του μοντάζ προχωρά σε μια πρώτη αποκοπή των αποσπασμάτων που είχαν επιλεγεί στην τρίτη φάση του project. Ελέγχεται η διάρκεια και, αν χρειαστεί, αφαιρούνται ή προστίθενται αποσπάσματα. Η ομάδα συζητά και αποφασίζεται η σειρά με την οποία θα συνδεθούν, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο θα συνδεθούν (με ποιο εφέ θα γίνεται η μετάβαση, αν θα αξιοποιείται κάποια φωτογραφία στα σημεία ένωσης κτλ.). Στη συνέχεια εισάγονται τα στοιχεία (φωτογραφίες κτλ.) που έχουν συγκεντρωθεί και σχετίζονται με συγκεκριμένα σημεία της αφήγησης του μάρτυρα. Τέλος, η ομάδα καταλήγει στον τίτλο του ντοκιμαντέρ (που ίσως βασίζεται σε κάποια φράση που ακούγεται στη συνέντευξη) και στη μουσική υπόκρουση για τους τίτλους (αρχής και τέλους). Είναι πιθανό κάποιες ομάδες να μην προλάβουν στις τέσσερις ώρες που προβλέπει το σενάριο να ολοκληρώσουν το έργο και να χρειαστεί να φροντίσουν για τις τελευταίες λεπτομέρειες του ντοκιμαντέρ εκτός σχολικού χώρου.

Ολοκλήρωση του project: Παρουσίαση των ντοκιμαντέρ

Ετοιμάζονται dvd, που αγοράζονται με έξοδα της σχολικής επιτροπής, σε καθένα από τα οποία εγγράφονται όλα τα ντοκιμαντέρ που δημιούργησε το τμήμα και τα οποία μοιράζονται σε όλα τα παιδιά ως αναμνηστικό του project.

Τέλος, διοργανώνεται ανοιχτή εκδήλωση όπου θα παρουσιαστούν τα ντοκιμαντέρ των ομάδων. Αυτή θα μπορούσε να είναι η επέτειος της 17ης Νοέμβρη αλλά της επόμενης σχολικής χρονιάς, γιατί ο χρόνος δεν επαρκεί για να ετοιμαστούν τα ντοκιμαντέρ στο διάστημα από τα μέσα του Σεπτεμβρίου έως τα μέσα του Νοέμβρη. Είναι, λοιπόν, ίσως προτιμότερο να πραγματοποιηθεί μια εκδήλωση στο τέλος της ίδιας χρονιάς, επειδή οι μαθητές/τριες που εργάστηκαν θα έχουν αποφοιτήσει και θα είναι δύσκολο να είναι παρόντες/ούσες σε εκδήλωση της επόμενης χρονιάς.

ΣΤ. ΦΥΛΛΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η αποστολή μας

Θα δημιουργήσουμε ένα ντοκιμαντέρ μικρού μήκους για τη δικτατορία της 21ης Απριλίου 1967.

Έτσι, σε πρώτη φάση συγκεντρώνουμε ιστορικές πληροφορίες για την περίοδο, τις οποίες παρουσιάζουμε στην ολομέλεια.

Η διαδικασία

Θα αναλάβει κάθε ομάδα κάποια από τα ντοκιμαντέρ που ακολουθούν και θα τα παρακολουθήσουμε στο σπίτι μας, με στόχο να εντοπίσουμε τα θέματα που τίγονται και τις σημαντικότερες από τις πληροφορίες που παρουσιάζονται. Θα δώσουμε ιδιαίτερη προσοχή στις αντιφατικές μαρτυρίες (π.χ. θυμάτων και θυτών), για να συναγάγουμε τα συμπεράσματά μας.

Στην επόμενη συνάντηση δε θα πρέπει να ξεχάσουμε να φέρουμε τις σημειώσεις που θα έχουμε συγκεντρώσει, για να ενημερώσουμε την ολομέλεια για ό,τι θεωρούμε σημαντικό από όσα είδαμε και ακούσαμε στα ντοκιμαντέρ που αναλάβαμε.

Το υλικό μας

«Το χρονικό της Δικτατορίας», Ντοκιμαντέρ του Παντελή Βούλγαρη
<http://www.youtube.com/watch?v=cjusg4UCeDg>

Εκπομπή η «Η μηχανή του χρόνου»

A) <http://www.youtube.com/watch?v=x0lVB0-CI8s>

B) <http://www.youtube.com/watch?v=9MluXkathEk>

Γ) <http://www.youtube.com/watch?v=Boe-uUQ3ttM>

Δ) <http://www.youtube.com/watch?v=rnvOXHKNhHE>

Ε) <http://www.youtube.com/watch?v=6c0xfKIUiXc> ,
<http://www.youtube.com/watch?v=6v-yN3MCAY0>

Εκπομπή «Έρευνα»

<http://www.youtube.com/watch?v=w7ziQVRfArA>

«Η Ελλάδα στον γύψο», ντοκιμαντέρ του «Ρεπορτάζ χωρίς σύνορα»

<http://www.youtube.com/watch?v=ixt2M4CydvA&list=PL40DE1E046D45CD28> (1)

<http://www.youtube.com/watch?v=fO1B5EpW4Us&list=PL40DE1E046D45CD28> (2)

http://www.youtube.com/watch?v=B3PH2So0_AQ&list=PL40DE1E046D45CD28 (3)

<http://www.youtube.com/watch?v=3sgkqYtb93g&list=PL40DE1E046D45CD28> (4)

http://www.youtube.com/watch?v=cewEE_ypsDQ&list=PL40DE1E046D45CD28 (5)

«Ελλάς Ελλήνων Χριστιανών», ντοκιμαντέρ του «Ρεπορτάζ χωρίς Σύνορα»

<http://www.youtube.com/watch?v=3HT3jshrz3Y&list=PL40DE1E046D45CD28> (1)

<http://www.youtube.com/watch?v=AzrVgTD5Hy4&list=PL40DE1E046D45CD28> (2)

http://www.youtube.com/watch?v=I_VBCKBpsEQ&list=PL40DE1E046D45CD28 (3)

<http://www.youtube.com/watch?v=iXGta3jH6z0&list=PL40DE1E046D45CD28> (4)

<http://www.youtube.com/watch?v=9jX1HDnYDqg&list=PL40DE1E046D45CD28> (5)

<http://www.youtube.com/watch?v=AANQEOiSAhE&list=PL40DE1E046D45CD28> (6)

«Η κατάρρευση της χούντας», ντοκιμαντέρ από το «Ρεπορτάζ χωρίς σύνορα»

<http://www.youtube.com/watch?v=DBYQjS93mm4&list=PL40DE1E046D45CD28>(1)

<http://www.youtube.com/watch?v=PEk3T1dA23Q&list=PL40DE1E046D45CD28> (2)

<http://www.youtube.com/watch?v=MON5yWhigK8&list=PL40DE1E046D45CD28> (3) <http://www.youtube.com/watch?v=LJmNU-xExpk&list=PL40DE1E046D45CD28> (4)

<http://www.youtube.com/watch?v=8BwxZDybrE&list=PL40DE1E046D45CD28> (5)

<http://www.youtube.com/watch?v=YOAD2HDvQ48&list=PL40DE1E046D45CD28> (6)

«Συνωμοσία των συνταγματαρχών» ένα ντοκιμαντέρ «Ρεπορτάζ χωρίς σύνορα».

<http://www.youtube.com/watch?v=TK72cLhZqMU&list=PL40DE1E046D45CD28> (1)

<http://www.youtube.com/watch?v=5G7wSTkFKW0&list=PL40DE1E046D45CD28> (2)

<http://www.youtube.com/watch?v=zuRZYWukucM&list=PL40DE1E046D45CD28> (3)

http://www.youtube.com/watch?v=tFy_1IFipg&list=PL40DE1E046D45CD28 (4)

<http://www.youtube.com/watch?v=LAsgLmx748g&list=PL40DE1E046D45CD28> (5)

Για την εκπαίδευση των βασανιστών της χούντας

<http://www.youtube.com/watch?v=9z kB7tiySFo> (αποσπάσματα
δραματοποιημένου ντοκιμαντέρ)

«Γυάρος, Τόπων Μνήμες»

Μέρος 1

http://www.youtube.com/watch?v=egYqU9FU_D0&list=PL60A4F7C0EB12AA28

Μέρος 2

<http://www.youtube.com/watch?v=8fm2N5TEVTM&list=PL60A4F7C0EB12AA28>

Μέρος 3

<http://www.youtube.com/watch?v=kU3ocnPgNnc>

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

Η αποστολή μας

Θα μελετήσουμε τα ντοκιμαντέρ που παρακολούθησαμε με στόχο να εντοπίσουμε ποια είναι τα δομικά στοιχεία των ντοκιμαντέρ (ή αλλιώς ποιοι σημειωτικοί *τρόποι*¹ επιστρατεύονται για τη δημιουργία των *πολυτροπικών* αυτών κειμένων), ώστε να βοηθηθούμε στη δημιουργία του δικού μας ντοκιμαντέρ.

Η διαδικασία

Πιο συγκεκριμένα θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στα εξής ερωτήματα:

- α) Από ποια δομικά στοιχεία αποτελούνται αυτά τα πολυτροπικά κείμενα;
- β) Ποια από αυτά τα δομικά στοιχεία «πρωταγωνιστούν» στα εν λόγω ντοκιμαντέρ;
Με ποιο τρόπο είναι οργανωμένα αυτά τα δομικά στοιχεία που πρωταγωνιστούν, δηλαδή πώς διαδέχονται το ένα το άλλο; Πώς συνδυάζονται με τα υπόλοιπα δομικά στοιχεία; Υπάρχουν στοιχεία που λειτουργούν ως συνδετικοί κρίκοι; Ποιος ο ρόλος της μουσικής υπόκρουσης;
- γ) Τι είδους πλάνα έχουμε στις συνεντεύξεις και ποιες γωνίες λήψης; Ποια εντύπωση δημιουργείται στον θεατή με αυτές τις επιλογές;
(Για τους όρους «πλάνο» και «γωνία λήψης», συμβουλευόμαστε το γλωσσάρι που ακολουθεί.)
- δ) Τι είδους φόντο έχουν τα διάφορα πρόσωπα που δίνουν συνέντευξη και ποια εντύπωση δημιουργεί; Νομίζετε ότι πρόκειται για επιλογή του δημιουργού του ερευνητή ή για επιλογή του ανθρώπου που παραχωρεί τη συνέντευξη;

¹ Υπενθυμίζεται ότι οι σημειωτικοί τρόποι που μπορούν να συνδυάζονται σε ένα κείμενο είναι ο λόγος (γραπτός και προφορικός), η μουσική και κάθε ήχος, η εικόνα (φωτογραφία, κινούμενη εικόνα, εικαστικό έργο, σχέδιο, σχεδιάγραμμα,), το χρώμα, η γραμματοσειρά, οι χειρονομίες, ο ρυθμός. (Χατζησαββίδης & Γαζάνη, 2005).

ε) Γιατί ο σκηνοθέτης επιλέγει να μην ακούγεται ο ερευνητής κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων; Πώς, παρότι παραλείπονται τα ερωτήματα, έχει γίνει εφικτό να παρακολουθούμε το ντοκιμαντέρ, χωρίς να διαπιστώνουμε κενά που θα εμπόδιζαν την κατανόησή μας.

Γλωσσάρι (κινηματογραφικοί όροι)

Πλάνο: Είναι η πιο μικρή ενότητα ενός φιλμ. Η διάρκειά του ποικίλλει. Είναι μια εικόνα ή ένα γεγονός που κινηματογραφείται από το ξεκίνημα έως το σταμάτημα της κάμερας (το περίφημο «cut»). Το πλάνο σε μια ολοκληρωμένη ταινία συνήθως είναι μόνο ένα τμήμα του πλάνου που αρχικά κινηματογραφήθηκε (γιατί έχει περικοπεί στο μοντάζ).

Είδη πλάνων:

- α) Πολύ γενικό πλάνο: συνολική εικόνα του σκηνικού (π.χ. μια πόλη από ψηλά).
- β) Γενικό πλάνο: πιο «σφικτό» από το προηγούμενο, μπορούν να διακριθούν άνθρωποι ή αντικείμενα στο μέγεθος των ανθρώπων (π.χ. ένα γήπεδο).
- γ) Μεσαίο πλάνο: τα άτομα όρθια γεμίζουν το κάδρο της οθόνης.
- δ) Αμερικάνικο πλάνο: οι άνθρωποι εμφανίζονται από το κεφάλι ως τα γόνατα (προέρχεται από τα γουέστερν, όπου στις μονομαχίες το όριο ήταν το ρεβόλβερ που κρεμόταν στη ζώνη).
- ε) Κοντινό πλάνο: ο άνθρωπος εμφανίζεται από το κεφάλι έως το μέσο του στήθους.
- στ) Πολύ κοντινό ή Γκρο πλαν: στο κάδρο μόνο το κεφάλι και οι ώμοι (ή κάποιο άλλο μέρος του σώματος, π.χ. μόνο τα χέρια πάνω σε ένα βιβλίο).
- ζ) Πολύ γκρο πλαν: ο φακός εστιάζει σε μια λεπτομέρεια (ένα δάκρυ που κυλά στο μάγουλο, ένα δακτυλίδι, κάποιες λέξεις σε ένα χαρτί).

Γωνία λήψης: Προσδιορίζεται από τη θέση της κάμερας σε σχέση με τη θέση του αντικειμένου που κινηματογραφούμε:

- α) Κανονική γωνία: Η κάμερα βρίσκεται στο ύψος του ανθρώπου.
- β) Πλονζέ: Η κάμερα από ψηλά σκοπεύει προς τα κάτω. Έτσι η κάμερα «κυριαρχεί» στο αντικείμενο. Επιλέγεται για να αποδοθούν συναισθήματα περιφρόνησης, απομόνωσης, συντριβής, λύπης, απόγνωσης κλπ.
- γ) Κόντρ πλονζέ: Η κάμερα στο έδαφος σκοπεύει προς τα πάνω. Δίνει μια αίσθηση μεγαλείου, τονίζει τη δύναμη, την ισχύ, τον θρίαμβο, τον θαυμασμό κτλ.
- δ) Λοξή γωνία: Φαίνεται σαν να έχει γίνει λάθος, σαν να έχει γλιστρήσει η κάμερα από τα χέρια του καμεραμάν. Στοχεύει να αποδώσει την αστάθεια, μια μεγάλη ένταση κτλ.

Z. ΑΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

1. Ίδια η διαδικασία, διαφορετικές οι θεματικές

Η διαδικασία που περιγράφεται παραπάνω όσον αφορά τη συλλογή συνεντεύξεων και τη δημιουργία ντοκιμαντέρ μπορεί να ακολουθηθεί σε μια πληθώρα ερευνητικών εργασιών, όχι μόνο ιστορικών αλλά και κοινωνιολογικών ή ανθρωπολογικών, συνεπώς μπορεί να αξιοποιηθεί σε διάφορα διαθεματικά ή μη διαθεματικά project. Στο πλαίσιο γνωστικών αντικειμένων όπως η Νεοελληνική Γλώσσα, η Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, η Ιστορία τίγονται μια σειρά ζητήματα που μπορούν να αποτελέσουν το θέμα μιας τέτοιας έρευνας. Προφανώς και στο πλαίσιο των project που έχουν ενταχθεί στο πρόγραμμα του Λυκείου ή των βιωματικών δράσεων που έχουν ενταχθεί στο πρόγραμμα του Γυμνασίου θα μπορούσε να επιλεγεί ένα θέμα που να προσεγγισθεί με αυτόν τον τρόπο.

Βέβαια, ακόμα κι αν το project αφορά την ιστορική προσέγγιση της επταετίας, θα μπορούσε η έρευνα να εστιάσει σε ένα πιο ειδικό ή πιο πρωτότυπο θέμα. Για παράδειγμα, θα μπορούσαν οι συνεντεύξεις να διερευνήσουν τη σχολική ζωή την περίοδο της δικτατορίας (κανονισμοί, απαγορεύσεις, ποινές, περιεχόμενο μαθημάτων και σχολικών εγχειριδίων, θέματα εκθέσεων-παραγωγής λόγου, επισκέψεις-ομιλίες της ηγεσίας της χούντας στο σχολείο, εκδηλώσεις για την επέτειο της 21/4/1967 κτλ.) ή να καταγράψουν τα αντι-χουντικά ανέκδοτα που κυκλοφορούσαν στις παρέες την εποχή εκείνη.

2. Η παραλλαγή των δημοσιευμένων μαρτυριών

Για θέματα ιστορικά για τα οποία δεν υπάρχουν εν ζωή μάρτυρες ή είναι πια ελάχιστοι, μπορούν να αξιοποιηθούν απομαγνητοφωνημένες μαρτυρίες που έχουν δημοσιευτεί σε βιβλία (ενδεικτικά αναφέρω Κούνιο-Αμαρίλιο & Ναρ 1998 και Βεντούρα 1999) ή σε ιστότοπους όπως το [Ανθολόγιο μαρτυριών του Σπουδαστηρίου Νέου Ελληνισμού](#), όπου υπάρχει υλικό πρόσφορο για project σχετικά με την Κατοχή, την Αντίσταση καθώς και τον Εμφύλιο (ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν οι μαρτυρίες που

συγκέντρωσε η Έλλη Παπαδημητρίου). Μάλιστα οι απομαγνητοφωνημένες μαρτυρίες προσφέρονται για τη μελέτη των χαρακτηριστικών αυτού του κειμενικού είδους και για τον παραλληλισμό του με άλλα συγγενικά είδη (απομνημονεύματα, ημερολόγιο, αυτοβιογραφικά μυθιστορήματα). Επιλεγμένα αποσπάσματα από τις απομαγνητοφωνημένες μαρτυρίες μπορούν, αναγνωσμένα από τα παιδιά, να ακούγονται στο ντοκιμαντέρ που θα δημιουργηθεί είτε ως κεντρικά τεκμήρια του ντοκιμαντέρ, είτε ως συμπληρωματικό υλικό του, καθώς θα προβάλλονται φωτογραφίες ή άλλα ντοκουμέντα.

Επιπρόσθετα υπάρχουν ιστότοποι όπου βρίσκει κανείς αναρτημένα αποσπάσματα κινηματογραφημένων συνεντεύξεων, όπως στην [«Εγκυκλοπαίδεια του Ολοκαυτώματος»](#), όπου υπάρχει και η μεταφρασμένη στα ελληνικά απομαγνητοφώνηση. Αν εμπλακεί στο project καθηγητής/τρια Αγγλικών, θα μπορούσε να αξιοποιηθεί και η ιστοσελίδα [I WITNESS](#), που επίσης περιλαμβάνει μαρτυρίες για το Ολοκαύτωμα.

3. Λιγότερο χρονοβόρες εκδοχές

Μια πιο απλή εκδοχή θα ήταν να μην είναι το παραδοτέο ένα ντοκιμαντέρ αλλά οι συνεντεύξεις να αξιοποιηθούν για τη δημιουργία ενός δημοσιογραφικού ρεπορτάζ (που θα δημοσιευτεί στο έντυπο ή ηλεκτρονικό περιοδικό του σχολείου ή στην ιστοσελίδα του) ή μιας εισήγησης σε ιστορικό συνέδριο (μάλιστα μια προσομοίωση ιστορικού συνεδρίου θα μπορούσε να διοργανωθεί ενδοσχολικά ή διασχολικά). Βέβαια έτσι δε θα δοθεί η δυνατότητα σε όσους/ες τα καταφέρνουν με την τεχνολογία αλλά δεν είναι πολύ δυνατοί/ές στον γραπτό λόγο να παίξουν έναν ρόλο που να τους αναδείξει, αντίθετα προβλέπεται να παίξουν κεντρικό ρόλο στη διαδικασία οι «καλοί» μαθητές της ομάδας.

Μια άλλη αρκετά απλούστερη εκδοχή είναι αυτή στην οποία οι ομάδες δημιουργούν ντοκιμαντέρ, αλλά χωρίς να πάρουν συνεντεύξεις. Αξιοποιούν δηλαδή

υλικό έτοιμο από το διαδίκτυο (φωτογραφίες, μαρτυρίες, τραγούδια κτλ.) και κάνουν μια νέα σύνθεση, εστιάζοντας σε υποθέματα που εκείνες θεωρούν ενδιαφέροντα.

4. Πιο σύνθετο παραδοτέο

Μια πιο σύνθετη εκδοχή του σεναρίου θα ήταν ο στόχος να είναι όχι η δημιουργία πολλών ντοκιμαντέρ μικρού μήκους, ενός από κάθε ομάδα, αλλά η δημιουργία ενός ντοκιμαντέρ μεγάλου μήκους, με τη συρραφή των επιμέρους ντοκιμαντέρ σε ένα ενιαίο. Για να πραγματοποιηθεί αυτό το μεγάλου μήκους ντοκιμαντέρ, θα πρέπει καταρχάς να εντοπιστούν οι κοινές θεματικές που έχουν αναδειχθεί στις συνεντεύξεις. Στη συνέχεια θα επιλεγούν αποσπάσματα από όλες τις συνεντεύξεις που αφορούν ένα θέμα και θα μονταριστούν έτσι ώστε να αποτελέσουν μια θεματική ενότητα. Οι επιμέρους ενότητες ενώνονται και προκύπτει ένα ενιαίο ντοκιμαντέρ από όλες τις συνεντεύξεις. Σε αυτό το ντοκιμαντέρ θα μπορούσαν να εμπλακούν και τα γνωστικά αντικείμενα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας ή της Μουσικής, καθώς θα μπορούσαν να παρεμβάλλονται λογοτεχνικά κείμενα ή τραγούδια που γράφηκαν στην περίοδο της δικτατορίας ή αργότερα αλλά έχουν ως πηγή έμπνευσης τη δικτατορία.

5. «Καλλιτεχνικό» παραδοτέο

Οι συνεντεύξεις αντί να αποτελέσουν τη βάση για ένα ντοκιμαντέρ, θα μπορούσαν να μετασχηματιστούν σε κάποιο λογοτεχνικό κειμενικό είδος. Για παράδειγμα κάποια επεισόδια ή καταστάσεις που έχουν καταγραφεί στις συνεντεύξεις μπορούν να αποτελέσουν πηγή έμπνευσης για τη συγγραφή ενός διηγήματος, ενός ποιήματος ή ενός θεατρικού μονολόγου ή ενός μονόπρακτου με περισσότερους από ένα ήρωα. Τα θεατρικά κείμενα θα παιχθούν σε μια παράσταση και τα διηγήματα ή τα ποιήματα θα παρουσιαστούν στην ίδια εκδήλωση με εκφραστική ανάγνωση.

Η. ΚΡΙΤΙΚΗ

Το project είναι αρκετά φιλόδοξο και απαιτεί αρκετές διδακτικές ώρες, όπως και αρκετές ώρες δουλειάς εκτός του σχολικού χώρου. Επίσης απαιτεί οι μαθητές/τριες

να είναι αρκετά έμπειροι όσον αφορά τη δουλειά σε ομάδες αλλά και όσον αφορά τις ΤΠΕ. Τέλος, είναι αρκετά δύσκολο να λειτουργήσει ως διαθεματικό project Νεοελληνικής Γλώσσας και Τοπικής Ιστορίας, αν τα δύο αντικείμενα δε διδάσκονται από τον ίδιο διδάσκοντα, καθώς η μόνη φάση που είναι σαφώς αυτόνομη είναι η φάση της εξοικείωσης με το λογισμικό μοντάζ, η οποία θα πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο του γνωστικού αντικειμένου της Πληροφορικής. Στις υπόλοιπες φάσεις διαπλέκονται τόσο τα δύο άλλα γνωστικά αντικείμενα, ώστε δεν είναι εύκολο να συντονιστούν στη διαδοχή των φάσεων δύο διαφορετικοί διδάσκοντες. Απαιτείται πολύ στενή συνεργασία μεταξύ τους.

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΔΕΙΠΠΣ. 2003. *Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Ελληνικής Γλώσσας για το Γυμνάσιο* (ΦΕΚ 303B/13-03-2003). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/>. [27/2/2014]
- Βεντούρα, Λ. 1999. *Ελληνες μετανάστες στο Βέλγιο*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Ηλιού, Φ. 2003 (β' έκδοση). *Ιδεολογικές χρήσεις του Κοραϊσμού στον 20ο αιώνα*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Ηλιού, Φ. 1976. Η ιδεολογική χρήση της ιστορίας. Σχόλιο στη συζήτηση Κορδάτου-Ζεύγου. Στο *Αντί*, τ. 46, Μάιος 1976, σ. 31-34.
- Λεοντσίνας Γ. & Μ. Ρεπούση. 2001. *Η Τοπική Ιστορία ως πεδίο σπουδής στο πλαίσιο της σχολικής παιδείας*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.
- Κούνιο-Αμαρίλιο, Ε. & Α. Ναρ. 1998. *Προφορικές μαρτυρίες Εβραίων της Θεσσαλονίκης για το Ολοκαύτωμα*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής
- Κουτσογιάννης, Δ., Παυλίδου, Μ. & Ι. Χαλισιάνη. 2011. *Μελέτη για την αξιοποίηση των ΤΠΕ στη διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση: γενικό πλαίσιο και ιδιαιτερότητες*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής

Γλώσσας. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: www.greeklanguage.gr/digitalshool
[27/2/2014]

Lave, J. & E. Wenger. 1991. *Situated learning. Legitimate peripheral participation*, Κέμπριτζ: Cambridge University Press.

Long, R.D. 1991. The personal dimension in doing oral history. Στο *The history teacher*, τόμος 24, σ. 307-309.

Ματσαγγούρας, Η. 2004. *Η Διαθεματικότητα στη Σχολική Γνώση*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Νέο Πρόγραμμα Σπουδών. 2011. *Πρόγραμμα Σπουδών για τη Διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας & της Λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο*. ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα)- Νέο Πρόγραμμα Σπουδών. Αθήνα. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://digitalschool.minedu.gov.gr/info/newps.php>

ΟΗΕ (Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών). 1948. *Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο:

http://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=18&Itemid=33 [27/2/2014]

Parson M. L. 1996. Let's grab a granny off the street! The Problems of oral history and how they can be minimalised. Στο *Teaching History*, τόμος 84, σ. 30-33.

Putman, J. 1998. The process of cooperative learning. Στο J. Putman (ed.), *Cooperative learning and strategies for inclusion*. Βαλτιμόρη: Paul. H. Brookes Publishing, σελ. 17-47.

Τρίμη-Κύρου, Κ. 2013. *Προετοιμασία της εκδήλωσης για τη 17η Νοέμβρη: Τα χρόνια της χούντας στην Αθήνα*. Διδακτικό σενάριο για τη Νεοελληνική Γλώσσα (Γ' Γυμνασίου) στο πλαίσιο της Πράξης «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση». Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Χατζησαββίδης, Σ. & Ε. Γαζάνη. 2005. Πολυτροπικός και μονοτροπικός / εικονικός λόγος. Από την πρόσληψη στην κατασκευή του παιδικού υποκειμένου. Στο Ο. Κωνσταντινίδου-Σέμογλου (επιμ.), *Εικόνα και παιδί*. Θεσσαλονίκη: Cannot Not Design Publication, σσ. 27-35.